

MÓRITZ SÁNDORRÓL

A Kisalföld és Kemenesalja határán, Celldömölkön, a valamikori dömölki apátság földjén, szegény vasúti fűkező családjában született 1924. március 20-án. Nyolcéves volt, amikor édesapját elvesztette, s anyja az özvegyi nyugdíjból nevelte föl kilenc gyermekét. Ily körülmények között Mórítz Sándorban már korán, a gyermekkorban ébredt a szociális felelősségtudat s hogy ez később még inkább fokozódott, amikor a nagynevű pápai kollégiumba, majd a Képzőművészeti Főiskolára került, azt továbbra is főleg egyéni sorsának köszönhette.

Művészi hajlamai korán ébredtek s szorongatva az otthoni szűkös körülményektől, úgy próbált magán és özvegy édesanyja gondjain segíteni, hogy linóleumból képeket faragott, levelezőlapokat készített s ezeket a különböző társadalmi alkalmakon értékesítette. Nem volt könnyű kereset, de nem minősült rossz iskolának sem. A legtöbb művészpálya az ismeretlenségből indul, fölöttébb rögzös utakon s a keserves esztendő, a küzdelmes idők adta élmények gyakran sütik rá bélyegüket a kibontakozó életműre. Mórítz-nál a származás és a fiatalság nehéz, nélkülözésekkel teli esztendei csak annyiban bizonyultak festészetét meghatározó tényezőknél,

hogy eleven kapcsolatát a való élettel később sem vesztette el. Reális látásra készítettek egy különben érzelmekre hangolt művészegyéniiséget. De csak ennyiről van szó, s még arról, hogy művészete nem vált öncélúvá sem akkor, amikor üzemi képeket festett, sem akkor, amikor a hazai tájak (Sárospatak, Tihany, Hűvösvölgy, Sashegy, Nagymaros, Zsennye) elevenedtek meg képein. A festőiség iránti erős érzéke látását sohasem oldotta fel annyira, hogy a valóság érzékelhető formáit kirúgta volna képei alól.

Mórítz Sándor 1943-ban érettségizett s ekkorra már önbizalma is megerősödött és rá mertte szólni magát arra, hogy a Képzőművészeti Főiskolára jelentkezzen. A felvétel előtt megfordult Miskolc művésztelepén. A Főiskolán Szőnyi Istvánt választotta mesteréül s végig nála tanult.

A tehetséges fiatalember nem minden anyagi támasz nélkül indult a Főiskolán. Szülővárosa, Celldömölk, egy kis rögtönzött kiállítását honorálta azzal, hogy egy évre havi 100 pengős ösztöndíjat szavazott meg neki, ami felért egy mai fél Derkovits-díjjal. Volt iskolája, a pápai kollégium haladó szellemű diákjai ugyancsak mellé álltak: az egyik osztály érettségi találkozóira összegyűlt tag-

jaitól 1943-ban egy összegben 1000 pengőt kapott. Az indulás éveiben a társadalom spontán segítségére tette lehetővé, hogy megvesse lábát a Főiskolán s biztosítsa a szakmában való alapos elmélyedést. Szőnyi mester nem is csalódott a tanítványában, aki közben élénken érdeklődött az akvarell iránt is, annyira, hogy 1949-ben egyideig mint Elekffy Jenő tanársegédje működött a Főiskolán.

1948-ban megnősült s hogy a Főiskola elhagyása után nem kellett tanári állást vállalnia, azt részben feleségre áldozatvállalásának köszönhetette, aki a Főiskolán a szobrásztanszakra végzett, majd pedagógusként működött, s így biztosította férje számára az alkotás szabadságát és állt helyt mellette akkor is, amikor Móritz Sándort súlyos betegség támadta meg, amelyen Olivecrona világhírű sebész-késze segített (1958. okt. 15.).

1950-ben készült el *József Attila versei olvassa* c. képe, amelyet a következő évi nemzeti kiállításon mutatott be. A középpontból kissé jobbra fény emeli ki a költőt, körülötte fiatal munkáscarok figyelnek a költő igéire. A költő karakterisztikus rajza mellett a pincevilágításban a fény-árnyék hangsúlyával készült képen a falfelület gazdag megoldása külön is szembetűnik. Ettől kezdve majd minden nagyobb kiállításon szerepelt, a betegség átmeneti idejétől eltekintve. Első önálló kiállítását 1953-ban rendezte a Fényes Adolf teremben. Közben esti szabadiskolát vezetett (ÉDOSZ), így közvetlen kapcsolatba került a mindennapi élettel, de sohasem a festőség megtagadásával. A Ganz Gépgyárral kötött szerződése révén is a valósággal kellett szembenéznie, az üzemi életet kapta feladatul s Móritz nem is riadt vissza tőle.

Az 1954-es évben *Kovácsműhely* (Miskolc, Herman Ottó Múzeum) c. képére *Munkácsy-díjat* kapott, 1955-ben pedig mindjárt az alapítás évében megkapta a *Derkovits-díjat*.

Festői témáit ezekben az években főleg az ipari munka területéről merítette, noha más tematikájú alkotásokkal is találkozunk (*Almaszedők*, 1952. Nemzeti Galéria). Az üzemi képfestést nem érezte tehernek, hanem izgató feladatnak: oly tematikán találni meg a festői mondanivaló lehetőségeit, amelyet addig nálunk meglehetősen

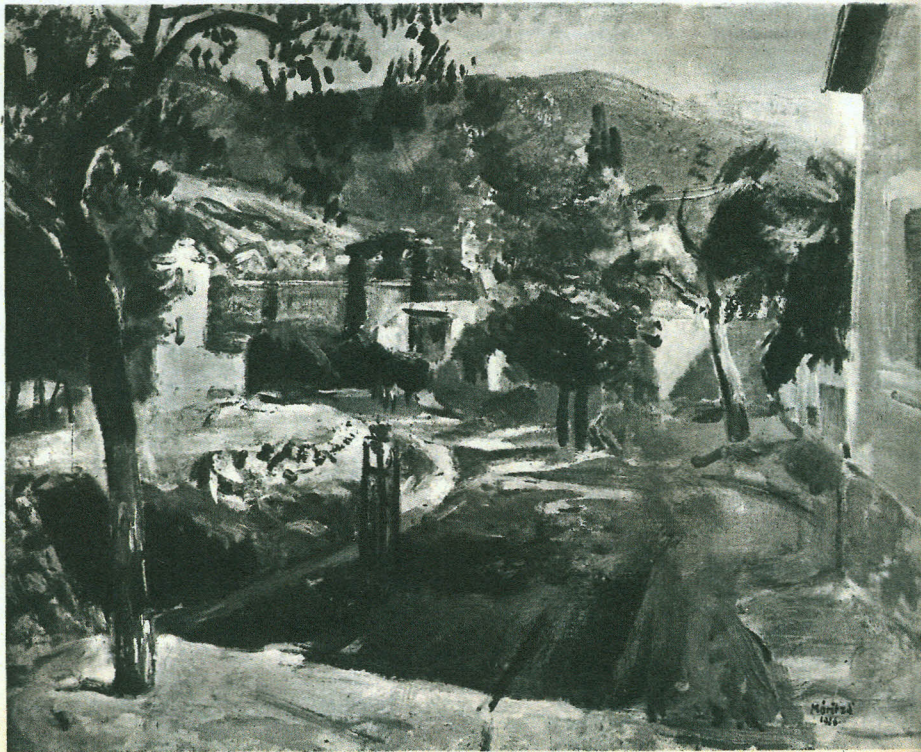
elhanyagoltak; emellett a politikai ellenszenv miatt nem is becsléte a közönség s a művészirtásadalom jelentékeny része. Nagyon jól tudjuk, hogy mennyire érhető volt ez az ellenérzés, noha elvileg éppúgy nem volt igaz, mint ahogy semmiféle fajta elfogultságnak sincs teljesen igaza. Nem a témaválasztás teszi a képet, hanem a megfestés rangja, ha eléri a művészi színvonalat. Móritz nem zárkózott el az üzemi témák elől, ellenkezőleg, igyekezett megmutatni, mire képes a festőien látó művész akkor, ha nem tájképet, nem virágcsendéletet fest, hanem kovácsműhelyt, hegesztést, cséplést, dunai hajókat, gyárudvart . . .

A *Kovácsműhely* kitűnően adja vissza a műhely-atmoszférát: fentről törnek be a fénykévek, ezek teszik láthatóvá a felszálló port, amivel tele a levegő. Lent emberek végzik munkájukat, amelynek komor nehézségét a mély tónusok is érzékeltetik. A gépek kékes-feketes színével szemben hátul a falat szűrőkésen hagyta, balról rozsdás-vörösbarna vasrudak zárják le a kompozíciót.

A fiatalság és az üzemi élet kapcsolata éveken át foglalkoztatta. *Bájos lány a műhelyben* című képét 1959-ben festette s munka dicsérete című témakörben (Műv. Min.) s ragyogó élénk színeivel méltán csatlakozik a hazai posztimpresszionista képek legjobbjaihoz. Olyan karú munkásokkal szemben valóban festői jelenség a lány, ahogy a ragyogó csendéletű tálcát maga előtt tartja. — Az *Ifjúmunkások* c. képével (Műv. Min.) 1955-ben VIT-díjat nyert s Varsóban is szerepelt vele. *Egyetemisták a Ganz Vagonban* (1953. Külügyminisztérium), *Nagyhalapács* (1953), *Megbeszélés* (1954), *Esztrogályos* (1954. Műv. Min.), *Ipari tanuló* (1954. Ganz. Bp.), *Tanuló az esztrogápadnál* (1954. Borsodi Hőerőmű), *Tanuló az esztrogápadnál* (1954), hogy csak néhány idevágó képet említsünk, jellemző állomásai ennek a korszakának.

Mivel elsősorban a művészi oldal érdekelte, nem kényszerült idővel arra, hogy megtagadja üzemi képeit, sőt joggal tekint rájuk úgy, hogy velük egyáltalán nem járult hozzá a szocialista realizmus devalválójához, s az ennek nyomán támadt ellenszenv elmélyülését.

Móritz Sándor: Nagymarosi utca – Rue de Nagymaros – Улица в Надымароше

Mórítz Sándor: Róvikikötő – Port du bac – Пирвал и попры

A munka, mint tartalom, nem tolszikzik előtérbe a festői mondani-való kárára. Mórítz nem is a munka szépségét ábrázolja, mert számára nincs külön a munka, a gép, az ember, szép munka és ronda munka, hanem maga az élet áll előtte a maga egységében. S mivel Mórítz a kompozíció festői lehetőségeit ragadja meg, ezért a képszerűség adja meg a valóság művészi karakterét. Eppen ebből következik, hogy nem elbeszélő ez a festészet, az irodalmi mondani-való helyett a festői uralkodik rajta anélkül, hogy ez elmosná a valóság kontúrjait. Lirai alkotát, amelyről még lesz szó, üzemi képein sem tagadta meg.

Bármennyire komolyan vette s bármilyen rangos képek születtek is az üzemi képfestés terén, igazi alkotának mégis a természet megörökítése felelt meg inkább s ezen belül a falu életét érezte magához közelebb állónak. Ha az üzemi képekhez a vasúttal, a vasúti étellel való találkozás gyermekkori élményei egyengették az utat, akkor a Berzsenyitől oly feledhetetlenül megénekelte Kemencs-alja táji szépségei, a messze sötétlő Sághegy, azután Tokorcs, Nagysimonyi lankái, színes szőnyegszerű szántóföldjei, tavasszi virágzásban fűdő gyümölcsösei szolgáltatták az élményeket.

Ez az oka, hogy közben a falusi életből is merített témát. Néhány évig, mint a Csök Alkotó Közösség tagja járt le Tihanyba, ahol az ősi és szegényes házak számos festői motívumot kínáltak ecsetjének (Tihanyi házak. akv.). Sárospatakon és Nagymaroson is inkább az utcák, a házak ragadták meg figyelmét. A Dunakanyarban festett képein a folyam vize éppen hogy csak feltűnik a háttérben. (Nagymarosi utca, 1956. E. Andrén gyűjt., Stockholm), Nagymarosi házak (1956. Olivecrona gyűjt. Stockholm). Téli képeit elsősorban a Sashegy és környéke ihleti, mivel maga is a hegy alatt lakik s műterme a hegyre néz. (Téli Sashegy, 1954. Pécsi Vasutas Kulturórtthon, Hétfelhő a Sashegyen 1955. Küllügymintázterium). De Buda más tájai is megragadták figyelmét (Hűvösvölgyi rét, Blönik Tanács).

Hűsége látogatója Zsenyenne művésztelepének, amely nemcsak ősi fáival, félszigetres tölgyeivel, a kastély regényes múltjával, a park gondozott szépségeivel és ősinek meghagyott részleteivel bővíti el a művészt, hanem a távolibb környék sík határával, vetéseivel, legelésző csordáival s tsz-ben csafázó népeivel is magára

vonja figyelmét. Abban, hogy a festő a tájtól, mondjuk így: Nagybányától megérkezett a mai faluhoz, abban Zsenyennek nagy része van. Itt készült Beszolgáltság (1955) c. képe azt a „történelmi” pillanatot ábrázolja, amikor a paraszt verejtékének természetét a csepplőgéptől egyenesen az állami magtárba viszik. Lapátol a Sorokparton c. képét évekig érlelte, míg véglegestette. — Zsenyenne bőven kínálja motívumait az akvarellfestőnek is. Egész sorozata vár kiállításra az idevágó képeknek. Különösen szereti a művésztelep mellett elfolyó Sorok patakot, amely számos változatban jelenik meg képein. Áradó patak (1963), Ősz Zsenyén (1963) az akvarellista jókedvűen élénk kolorizmusának szép példája. A Tavassz a Sorok partján (1960, Dr. Babos Ferenc tul.) üde zöld mezőben kanyarog a barnás partfal között a kis zsenyei patak, szürkésen-kékesen iramló vizével.

Mórítz művészete szervesen kapcsolódik a nagybányai hagyományhoz. Nem véletlen, hanem amikor cserealapon módja nyílt Bukarestbe mennie, az erdélyi művésztelepet, Nagybányát is felkereste. Az úton mindenekelett Nagybánya érdekelt, a magyar művészetnek ez a szent helye, ahová minden magyar művésznek úgy illene elzárndokolnia — egyéb külföldi utak mellett — mint az igazított mozzimnak Mekkbába.

Külföldi utjai közül a Franciaországban 1962 végén eltöltött három hónap érdemel különösebb figyelmet. Régiek és újak egyaránt érdekelték. Nemcsak azzal jött haza, amivel kiment: sok-sok gátástól szabadították meg a látottak. Különösen Matisse, Bonnard, Rouault és Braque bátorították, de végül is csak abban, hogy továbbra is megmaradjon a valóság ábrázolásának.

Mórítz Sándor csendes, inkább szemlélődésre hajlamos lírai alkot, a művészek túlszerűen fajtájából, jóval kevesebb energiával annál, amely ma a napi kiütelelemhez s az érvényesüléshez elengedhetetlen. Talán éppen ennek köszönhető, hogy művészete mentes a viharoktól, a nagy ingadozóaktól, noha betegsége is hozzájárult ahhoz, hogy e ragyogón indult pályára a fény-árnyék játéka rányomja bélyegét. Így lett művészete olyan, mint egy meggunthatatlan mezei virágcsokor, vagy mint egy szép zenemű, amely hol a preklasszikka, hol a csendes romantika izzeit idézi Scarlatti és Mendelssohn lapjairól.

Sziz Rezső